

Naar een genderrechtvaardig klimaatbeleid

Enkele vaststellingen en aanbevelingen

Inhoud

De genderdimensies van de klimaatverandering.....	3
Aanbevelingen	5
Bevorder het internationaal recht en de mensenrechten van vrouwen.....	5
Versterk het beleidsproces van gendermainstreaming	6
Investeer in empowerment van vrouwen en vrouwenorganisaties	6
Herdefinieer, herwaardeer en reorganiseer arbeid en de economie	7
Voer een genderbewust rechtvaardig klimaat- en transitiebeleid	8
Energie	8
Wonen	9
Mobiliteit en transport	9
Duurzame financiering en fiscaliteit	11
Suggesties voor buitenlands beleid en ontwikkelingssamenwerking	11

De genderdimensies van de klimaatverandering

De impact van de klimaatverandering lijkt een crisis van de natuurlijke omgeving. Bovenal is het echter een maatschappelijke crisis veroorzaakt door menselijke activiteiten en met ernstige economische, sociale en politieke gevolgen. Deze gevolgen verschillen naargelang regio en naargelang de positie van mensen in de samenleving.

Maatschappelijke ongelijkheid is een belangrijke factor in de klimaatcrisis. Landen en personen beschikken niet over gelijke macht en middelen om de klimaatcrisis in te perken door middel van acties en strategieën voor adaptatie ¹ en mitigatie.²

De impact van de klimaatcrisis is ook niet genderneutraal. Uit gebieden waar de crisis zich al sterker manifesteert, blijkt dat vrouwen en meisjes specifiek en bijzonder kwetsbaar zijn voor de gevolgen ervan. Dit hangt samen met hun vaak geringere status, positie en rechten in de samenleving.

Er bestaat een correlatie tussen de mate van sekse- en genderongelijkheid in de samenleving en de mate waarin vrouwen specifiek en zwaarder getroffen worden door de negatieve maatschappelijke en ecologische gevolgen van de klimaatverandering. ³ Hoe groter de ongelijkheid tussen vrouwen en mannen, hoe groter het verschil in de impact van de crisis.

Gendergebonden geweld, armoede en onbetaalde arbeidsbelasting van vrouwen nemen toe. De kansen op onderwijs en vorming van meisjes en vrouwen slinken en als gevolg van ongelijke economische en politieke macht en van sociale ongelijkheid tussen de seksen, worden genderongelijkheid en het risico op bijkomende uitsluiting en discriminatie van vrouwen en meisjes verder versterkt.

De klimaatcrisis bemoeilijkt de levensomstandigheden en versterkt de angst van mensen voor de toekomst. In hun zog nemen extremisme, populisme, polarisatie en patriarchale opvattingen over dominantie en hiërarchisch privilege toe, waardoor structuren en waarden die aan de basis liggen van ongelijkheid, genderongelijkheid en de milieucrisis versterkt worden in de samenleving.

Het oorlogsrisico en het de facto aantal gewapende conflicten stijgen, ⁴ met als gevolg een toenemend aantal ontheemden en vluchtelingen. 70 à 80% van de vluchtelingen en ontheemden vandaag, komen uit regio's die zich in de vuurlinie van de klimaatverandering bevinden. Iets meer dan de helft van hen zijn vrouwen. ⁵

De mensenrechten van vrouwen, gelijke rechten, vrijheden en kansen, m.i.v. seksuele en reproductieve rechten en gezondheid, zijn de eerste slachtoffers van deze ontwikkelingen. In samenlevingen met de iure ongelijke rechten, strikte genderrollen en een grote de facto ongelijkheid tussen vrouwen en mannen neemt het geweld op vrouwen en meisjes sterk toe en ligt ook de sterftegraad van vrouwen veel hoger bij natuurrampen.⁶ Vrouwen hebben 14 maal meer kans te sterven in een natuurramp dan mannen. ⁷

Voor de Europese regio zijn er aanwijzingen van oversterfte van oudere vrouwen (+85) als gevolg van toenemende en aanhoudende hittegolven én van een meer negatieve impact van de crisis in samenhang met sociaaleconomische ongelijkheid van vrouwen. Inkomenskloven, arbeidskloven, onderwaardering van zorgarbeid

¹ Adaptatie betreft maatregelen om de omgeving aan te passen aan de risico's en gevolgen van klimaatverandering.

² Mitigatie betreft maatregelen die ingrijpen op de oorzaken van de klimaatcrisis, namelijk: minder broeikasgassen uitstoten.

³ Agnes A Babugura, [Gender Equality in Combatting Climate Change :The African Context](#), Policy Brief, August 2019. Mayesha Alam, [A cross-cutting agenda: Gender, climate change and conflict](#), The centre for Africa-Europe relations, Great Insights magazine, 31 October 2019.

⁴ Valerie Hudson, Bonnie Ballif-Spanvill, Mary Caprioli, and Chad F. Emmett, [Sex and World Peace](#), 2012 Columbia University Press. [Excerpt](#).

⁵ UNHCR, spotlight [Climate action](#); UNHCR [global trends report 2022](#).

⁶ Oxfam, [The tsunami's impact on women](#), 2005; UNDP, [Disaster Conflict Interface: Comparative Experiences](#), 2011; UN News, ["Race against time" to help women who bore brunt of Cyclone Idai](#), 2019; Harvard Business Review, [We Can't Fight Climate Change Without Fighting for Gender Equity](#), 2022.

⁷ [Social Institutions and Gender Inequality \(SIGI\) 2023 Global Report: Gender Equality in Times of Crisis](#).

(betaald/onbetaald), ongelijke toegang tot besluitvorming, tot financiële middelen, ⁸ tot STEM opleidingen en sectoren... genereren een grotere kwetsbaarheid van vrouwen voor de gevolgen van de klimaatcrisis, omdat ze hierdoor minder toegang hebben tot mitigatie- en adaptatie maatregelen en strategieën. Armoede is een belangrijke factor in de kwetsbaarheid van mensen voor de gevolgen van de klimaatverandering.

Bovendien houdt de klimaatcrisis een potentiële bedreiging in voor de dienstverlening aan de bevolking en voor het gendergelijkheidsbeleid. Stijgende overheidsuitgaven voor investeringen in adaptatie- en mitigatiemaatregelen om gevolgen van de klimaatverandering zoals wateroverlast, overstromingen, aanhoudende droogte, intensere hittegolven, bosbranden te milderen of te ondervangen in combinatie met een verouderende bevolking en een toenemende militarisering zal de overheidsbudgetten verder onder druk zetten en nopen tot het verhogen van de belastingen en/of tot besparingen in de overheidsuitgaven op andere posten.

Een 'gezonde' begroting en voldoende financiële overheidsmiddelen zijn belangrijke elementen om de negatieve genderimpact van de klimaatcrisis te counteren. Het is welbekend wie de rekening betaalt als de kosten oplopen en de overheid bespaart: openbare diensten voor mensenrechten, gelijke rechten en kansen en zorg. Dergelijke besparingen in de publieke dienstverlening treft vooral vrouwen omdat vele van deze diensten (van kinderopvang, bejaardenzorg, gezondheidszorg tot zorgverloven en openbaar vervoer) de deelname van vrouwen aan samenleving en aan de betaalde arbeidsmarkt ondersteunen en een barrière zijn tegen feminisering van de armoede en andere vormen van discriminatie van vrouwen.

Tevens is de verwachting dat prijzen voor voedsel, energie, individuele mobiliteit en adequate woningen zullen stijgen. Arme en minder begoede mensen, in meerderheid vrouwen, zullen hier het meest nadeel van ondervinden. Binnen de categorie vrouwen lopen diegenen die nu al het meest kwetsbaar zijn het grootste risico op bijkomende achterstand en uitsluiting, waaronder: arme vrouwen, alleenstaande vrouwen, alleenstaande moeders, oudere vrouwen, vrouwen met een handicap of chronische ziekte, laagopgeleide vrouwen, vrouwen met weinig of zonder eigen inkomen, vluchtelingenvrouwen en vrouwen zonder papieren.

Tegelijk zijn vrouwen potentieel een sterke actor voor verandering en een bondgenoot voor de overgang naar een duurzame samenleving. Uit onderzoek ⁹ blijkt dat vrouwen iets meer dan mannen bereid zijn om hun gedrag aan te passen en om iets te ondernemen tegen de klimaatcrisis. Zij missen echter dikwijls de financiële middelen om grote renovatieprojecten en energietransitie-projecten aan te vatten of hebben te weinig macht, kennis of zelfvertrouwen om deze problemen aan te pakken. Een fenomeen dat onder meer samenhangt met wijd verbreid seksisme en genderdiscriminatie in onze samenleving.

Duurzame transitie en maatschappelijke ontwikkeling is onmogelijk zonder gendergelijkheid en empowerment van vrouwen. Sociaaleconomische gelijkheid, gelijke rechten, vrijheden, kansen en empowerment van vrouwen en meisjes zouden daarom ook een centraal element moeten zijn van alle milieu- en klimaatgebonden strategieën en beleid. Hierbij moet rekening worden gehouden met intersectionele factoren die personen meer kwetsbaar kunnen maken voor de impact van de klimaatverandering of die hen beperken in hun capaciteit om de gevolgen van de klimaatcrisis te ondervangen.

Dit reikt verder dan maatregelen voor aanpassingen aan de veranderde omstandigheden of voor vermindering van de uitstoot van broeikasgassen. Meer nog gaat het over de introductie van klimaatveilige systemen in de manier van functioneren van de samenleving. Reorganisatie en herverdeling van betaalde en onbetaalde arbeid, van macht, budgetten en middelen en gendergelijke toegang tot besluitvorming maken hier integraal deel van uit.

Een rechtvaardige transitie implementeert het internationaal recht en bevordert de basisbeginselen van Agenda 2030: armoede bannen, niemand achterlaten en gendergelijkheid, duurzame productie en consumptie en goed beheer van natuurlijke rijkdommen bevorderen. Respect voor de draagkracht van de planeet, herstel en duurzaam beheer van ecosystemen in samenhang met het opheffen van maatschappelijke ongelijkheid en

⁸ Vrouwen hebben weinig tot geen toegang tot financiële middelen die beschikbaar zijn voor klimaatprogramma's. Het VN ontwikkelingsprogramma berekende dat slechts 0,01 % van de wereldwijd beschikbare financiering projecten ondersteunt die zowel klimaatverandering als vrouwenrechten aanpakken. [UNDP, Policy Brief Gender and climate finance, \(2016\)](#). Ook vandaag is de genderfinancieringskloof nog steeds enorm. Zie, Rosaly Byrd and Elena Bagnera, [Gender-smart climate finance: Three things you need to know ahead of COP27, 2022](#).

⁹ EIGE, [Review of the Implementation in the EU of area K of the Beijing Platform for Action: Women and the Environment Gender Equality and Climate Change, 2012](#); EIGE, [Relevance of gender in the policy area of environment and climate change, 2017](#); UN Commission on the Status of Women (CSW 66): [In focus, official documents, agreed conclusions and session document](#).

genderongelijkheid zijn noodzakelijk willen we de klimaatcrisis een halt toeroepen zonder daarbij iemand achter te laten. Een opwarming van maximaal 1,5 C°, extra financiering voor ontwikkelingslanden en een sociaalrechtvaardig en ecologisch verantwoord economisch model zoals de Donuteconomie moeten hierbij het baken zijn, met oog voor de gelijke participatie van vrouwen.

Aanbevelingen

Bevorder het internationaal recht en de mensenrechten van vrouwen

Verzeker dat alle klimaat- en transitiebeleid in overeenstemming is met de bepalingen van internationaal recht en met de beleidsengagementen voor gendergelijkheid en de rechten van vrouwen, waaronder:

- het Verdrag tot uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen (CEDAW; 1979) en de aanbevelingen van het CEDAW Comité;
- het Verdrag over de economische, sociale en culturele rechten (1966);
- het Europees Sociaal Handvest (1996);
- de Aanbevelingen van de Commissie Status van de Vrouw;
- de Besluiten van de VN-Veiligheidsraad over vrouwen, vrede en veiligheid,
- de Verklaring en aanbevelingen van de Vierde Wereldvrouwenconferentie (1995)
- het klimaatakkoord van Parijs, Agenda 2030 (2015) en de New Urban Agenda.

Voer het klimaatakkoord van Parijs ¹⁰ en de besluiten van het UNFCCC over gender en klimaat uit, waaronder het versterkte Lima werkprogramma en genderactieplan, de besluiten en aanbevelingen over de integratie van een genderperspectief in het klimaatbeleid, de evenwaardige participatie van vrouwen en de oprichting en opdrachten van een nationaal contactpunt voor gender en klimaat. ¹¹

Versterk de middelen en het mandaat van het Nationaal Contactpunt voor Gender en Klimaat ¹² met de opdrachten om:

- het middenveld en het parlement tijdig en op toegankelijke wijze te informeren over de zittingen en besluiten van het UNFCCC over gender en klimaat, evenals over EU-besluiten en initiatieven op dit domein;
- een structurele samenwerking met het middenveld en het Parlement op te zetten inzake de uitvoering van de gendergerelateerde besluiten van het UNFCCC, o.m. inzake de monitoring en evaluatie van het beleid;
- samen met het, het middenveld en academici de kennis over gender, klimaat en klimaattransitie te verdiepen en te verspreiden door middel van conferenties, onderzoek, datacollectie, toegankelijke informatie en vormingen. ;
- in samenwerking met Instituut voor de gelijkheid van mannen en vrouwen, het klimaatcentrum en de vrouwenorganisaties de integratie van een gendergelijkheidsperspectief in de Nationale Actieplannen 'klimaat' en 'duurzame transitie' te verzekeren;
- de deelname en belangenverdediging van de rechten van vrouwen te verzekeren door het faciliteren van 'lokaal' voorbereidend overleg bij de UNFCCC klimaatpanels en door ondersteuning van de vrouwenorganisaties om deel te nemen aan de zittingen van het UNFCCC.

¹⁰ Besluit : 1/CP.21 (2015).

¹¹ United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) besluit: 24/CP.27, 20/CP.26, 3/CP.25; 21/CP.22, 23/CP.18, 36/CP.7. Zie o.m. <https://unfccc.int/topics/gender/resources/documentation-on-gender-and-climate-change>.

¹² UNFCCC besluit 21/CP.22 van 2016, punt 22.

Versterk het beleidsproces van gendermainstreaming

Verzeker dat de behoeften en prioriteiten van vrouwen gelijk meegenomen worden in alle transitie- en klimaatbeleid door middel van een vasthoudend beleid gendermainstreaming op het domein van duurzame ontwikkeling en (klimaat)transitie, gesteund op wettelijke, financiële en andere beleidsmaatregelen.

Integreer in alle fasen van het klimaat- en transitiebeleid ¹³ een gendergelijkheids- en gelijke kansenperspectief, met als doel gelijke empowerment en begunstiging van alle vrouwen en mannen; met aandacht voor ongelijkheid op niveau van de huishouding en de samenleving, voor intersectionele factoren die mensen extra kwetsbaar kunnen maken of beperken in hun handelingsvermogen (mitigatie, adaptatie) om deze crisis te counteren. ¹⁴.

Neem in elke transitie- en klimaatstrategie ambitieuze en concrete doelen die gendergelijkheid bevorderen en steun specifieke projecten die vrouwen effectief gelijke toegang verschaffen tot adequate en 'klimaatveilige' woningen, woonplaatsen, energie en mobiliteit en tot gelijke deelname in alle fasen van de besluitvorming.

Zet in op de instrumenten die nodig zijn om dit te bereiken, waaronder: naar sekse opgesplitste data en statistieken voor alle persoonsgebonden materies, genderindicatoren, genderbudgeting, genderbewust wetenschappelijk onderzoek, verzekerde aanwezigheid van genderexpertise in alle instellingen, adviesraden en overlegcomités inzake duurzame ontwikkeling, transitie of klimaatbeleid en gesystematiseerde gender- en sensibiliseringstrainingen voor alle relevante stakeholders.

Integreer normering in verband met ecologische voetafdruk, arbeidsomstandigheden en gendergelijkheid in alle openbare aanbestedingen.

Investeer in empowerment van vrouwen en vrouwenorganisaties

Creëer de ruimte en voorwaarden voor de verzekerde belangenvertegenwoordiging van vrouwen en de volwaardige deelname van vrouwenorganisaties aan de besluitvorming over duurzame ontwikkeling, klimaat- en transitiebeleid.

Neem maatregelen die de veerkracht en het handelingsvermogen van vrouwen en vrouwenorganisaties versterken, o.m. door hun toegang tot informatie, overleg, besluitvorming en middelen, m.i.v. financiële middelen, te verzekeren.

Voer een structureel participatief beleid met oog voor de evenredige vertegenwoordiging van vrouwen, voor bottom-up keuzes en voor de verzekerde aanwezigheid van genderexpertise.

Neem wetgeving aan om de gelijke betrokkenheid van de koepels van de vrouwenorganisaties bij adviezen en besluitvorming over duurzaamheids- en klimaattransities structureel te verzekeren, m.i.v. het internationale besluitvormingsniveau.

Steun vrouwenrechtenorganisaties door middel van structurele en flexibele financiering, die beantwoordt aan de behoefte om hun kennis en expertise te verdiepen, om actie te ondernemen, hun achterban te empoweren en het ruime publiek en andere stakeholders te informeren over de genderdimensies van het klimaat- en transitiebeleid.

Stimuleer private instellingen en organisaties die een belangrijke rol hebben voor het klimaat- en transitiebeleid (zoals banken, nutsbedrijven voor energie en watervoorziening, economische raden, multinationals en grote beursgenoteerde bedrijven) om streefdoelen en tijdlijnen aan te nemen inzake genderevenwichtige investeringen, projecten en participatie.

Bevorder participatie en leiderschap van vrouwen in STEM studierichtingen, opleidingen, onderzoek, ontwikkelingen en sectoren, m.i.v. steun voor capaciteitsopbouw en gelijke toegang tot kredieten voor (startende) ondernemingen van vrouwen en voor projecten/producten die de (onbetaalde) arbeidsbelasting van vrouwen verlichten.

¹³ Van ontwerp en voorbereiding over uitvoering, monitoring en evaluatie tot bijsturing van het beleid.

¹⁴ Waarbij vanuit genderperspectief rekening gehouden wordt met de wisselwerking van sekse en gender met andere factoren zoals leeftijd, etniciteit, validiteit, inkomen, werk, klasse, religie, gezondheid, status (alleenstaand/partner) verblijfstatus, opleiding, woongebied, seksuele voorkeur, seksuele identiteit ... of een combinatie hiervan die bepaalde personen empoweren dan wel extra kwetsbaar of onmachtig maken om de schokken van de klimaatcrisis op te vangen;

Neem maatregelen die ertoe bijdragen dat vrouwen in STEM beroepen en sectoren deze niet voortijdig verlaten omwille van seksisme op de werkvloer of genderbias in de arbeidsomstandigheden die de combinatie van arbeid en privéleven bezwaren.

Neem maatregelen om te verzekeren dat alle vrouwen toegang hebben tot adequate sociale bescherming en tot basisgoederen en -diensten zoals water, energie, waardig werk, inkomen, degelijke voeding, adequaat wonen... m.i.v. criteria en streefcijfers voor de besteding en verdeling van de middelen, financiële en andere steun voor mitigatie- en adaptatie-initiatieven.

Herdefinieer, herwaardeer en reorganiseer arbeid en de economie

Investeer in een herwaardering van de economie en van arbeid, in een billijke reorganisatie en herverdeling van betaalde en onbetaalde arbeid, in voldoende, betaalbare, hoogwaardige en voor iedereen toegankelijke publieke diensten voor zorg, onderwijs, arbeidsondersteuning en transport en steun de ontwikkeling de donuteconomie. ¹⁵

Neem maatregelen die een economische verschuiving bewerkstelligen van productie en tewerkstelling in CO2 vervuilende industrieën en sectoren naar waardig werk in duurzame productie en industrieën die functioneren op basis van hernieuwbare energie, circulair gebruik van materialen, respect voor natuur, rechten van dieren en de mensenrechten en van een op groei en winst gericht model naar een op de (menselijke) behoeften en ecologische evenwichten gericht model, waarbij zorg (zelfzorg, zorg voor het gezin, zorg voor de gemeenschap, zorg voor de natuur, de omgeving en de planeet) centraal staat en maatschappelijk opgewaardeerd wordt.

Zet hierbij vooral in op structurele maatregelen:

- hogere investeringen in de zorgeconomie en in publieke diensten voor zorgverstrekking, inclusief steun voor mantelzorg en voor de combinatie van betaalde arbeid en gezin en uitbreiding van deze diensten;
- collectieve maatregelen die een leefbare combinatie van betaalde arbeid met zorg, ontspanning en onbetaalde arbeid mogelijk maken voor alle werkenden en alle gezinsvormen, zodat ook alleenstaande gezinshoofden volwaardig toegang hebben tot betaalde arbeid, kinderopvang en zorgondersteuning;
- veralgemeende invoering van de 30-uren week aangevuld met voor iedereen toegankelijke behoeftendeckende, betaalbare publieke diensten en zorgvoorzieningen en met billijk vergoede collectieve rechten voor tijdelijk zorgverlof (werkbaar werk);
- maatschappelijke opwaardering van zorgarbeid door het optrekken van de loonbarema's in de zorgsectoren en systematische aanmoediging van jongens en mannen om te kiezen voor zorgberoepen, o.m. door traditionele ideeën over inferieure en superieure opleidingen, beroepen en vaardigheden doorbreken;
- vervanging van salariswagens door vrije tijd onder vorm van minder arbeidsuren, meer verlof of flexibele werktijden, in overleg met de werkenden.

Initieer het maatschappelijk debat en overleg over de herdefiniëring van de begrippen productieve arbeid, reproductieve arbeid en waardig werk vanuit het perspectief van duurzaamheid.

Voer campagne en neem maatregelen die inzetten op een gelijke verdeling van onbetaalde arbeid en van zorgverloven tussen vrouwen en mannen.

Pak de gendergebonden loopbaankloven en arbeidsmarktsegregatie aan door maatregelen die globaal een betere combinatie van betaalde arbeid, zorg en gezin mogelijk maken, door stereotype beeldvorming over beroepen en functies te bestrijden en door de onderliggende structurele organisatiebeginselen die de facto bepalend zijn voor de positie van vrouwen op de arbeidsmarkt en die de gelijke rechten en kansen van vrouwen op de arbeidsmarkt belemmeren te bannen, waaronder de opheffing van de premissen van het kostwinnersmodel.

Steun initiatieven die de premissen en prestaties van economische ontwikkeling, productieve arbeid en welvaart van landen anders meten en verrekenen door gebruik te maken van de indicatoren voor Bruto Nationaal Geluk ter vervanging van Bruto Nationaal Product, de gendergelijkheidsindex, de humane ontwikkelingsindex.

¹⁵ Zie o.m. Kate Raworth, [Doughnut economics](#) en ook het [Paarse Pact](#) op de website van de Vrouwenraad

Voer een genderbewust rechtvaardig klimaat- en transitiebeleid

Onderzoek alle beleid vanuit het perspectief van armoede, uitsluiting en gendergelijkheid met als doel bijkomende armoede, uitsluiting en genderongelijkheid te voorkomen en bestaande achterstellingen op te heffen. Kruis variabelen en indicatoren inzake duurzaamheid steeds met de variabelen sekse, leeftijd en armoede(risico) voor alle persoonsgebonden materies en geef systematisch antwoord op de vraag 'welke personen of 'groepen' bevoordeeld dan wel benadeeld/uitgesloten worden door een bepaalde maatregel of programma'. Verzeker dat ook personen met het grootste risico op achterstelling of uitsluiting een stem hebben in het kapittel.

Voer een structureel beleid dat armoede bant, aangevuld met specifieke maatregelen die iedereen toegang verschaffen tot duurzame energie, mobiliteit en wonen. Investeer overheidsmiddelen daarom overwegend in gemeenschappelijke infrastructuur en acties om de overgang naar inclusieve duurzame ontwikkeling te garanderen, zodat ook mensen met minder inkomen, minder kennis, minder zelfvertrouwen hier vlot kunnen op aansluiten.

Versterk de sociale ontwikkeling en bescherming in de samenleving door volledige uitvoering van o.m. de Europese pijler van sociale rechten, de Europese Kindergarantie, de EU care strategie en het internationaal arbeidsrecht, m.i.v. resoluties en aanbevelingen van de ILO over gendergelijkheid, non-discriminatie, zorg en waardig werk. Niemand achterlaten is noodzakelijk voor een succesvolle transitie en duurzaam klimaatbeleid.

Richt een sociaal klimaatfonds op dat uitvoering geeft aan de bepalingen van het [Europees sociaal klimaatfonds](#).¹⁶ maar dat ook over bijkomende middelen kan beschikken en breder gaat dan de domeinen 'gebouwen en transport'. Overweeg om via dit fonds te investeren in duurzame systeemwijzigingen en maatschappelijke voorzieningen zoals: maatregelen ter versterking van de [feministische zorgeconomie](#), waardig werk en sociale bescherming voor allen en de [donuteconomie](#); reorganisatie, herwaardering en herverdeling van onbetaalde en betaalde arbeid, uitbreiding van de financiering van de sociale zekerheid, versterking van publieke diensten (transitie, mobiliteit, zorg, vorming...), bestrijding van geweld, discriminatie en armoede. Overweeg ook om dit fonds open te stellen voor aanvulling met private middelen door bijvoorbeeld giften voor dit fonds fiscaal aftrekbaar te maken, naar voorbeeld van fiscaal aftrekbare giften voor goede doelen om zo mitigatie- en adaptatiemaatregelen te versterken.

Energie

Investeer in de uitbouw van gemeenschappelijke energie-infrastructuur waarop personen gemakkelijk kunnen aansluiten, met een prijsbeleid dat voor iedereen goed haalbaar is; om zo de energieomslag structureel te verankeren als publieke dienstverlening gekoppeld aan het gelijke recht van elke burger op toegang tot een basisenergiepakket.

Voorzie voor ieder aansluitpunt op het energienet een flexibele prijssetting met een behoeftendekkend basisvolume¹⁷ aan bodemprijs en een hogere prijssetting voor het verbruik boven deze basisbehoefte, zodat ook mensen in armoede toegang hebben tot voldoende energie en tegelijk verminderd energieverbruik gestimuleerd wordt en energieverstopping tegengegaan.

Steun initiatieven die burgers ontzorgen om de energieprestaties van hun woning sterk te verbeteren. Voor huurders en personen met onvoldoende financiële middelen zou een aangepaste formule overwogen kunnen worden.

Investeer in de uitbouw en het verwerven van strategische overheidscontrole over goederen en diensten in verband met productie, opslag en transport van energie, m.i.v. collectieve infrastructuur voor energieopslag, zodat burgers en bedrijven niet afhankelijk zijn van derden (landen of privé aandeelhouders). Onderzoek op welke manier burgers en andere potentiële partners betrokken kunnen worden in dit proces.

Sluit uitstoot van broeikasgassen door legers, militaire productie en militaire operaties in in de berekeningen van uitstoot van broeikasgassen en in de reductie-doelstellingen, m.i.v. de uitstoot in samenhang met de (ontginning

¹⁶ Verordening (EU) 2023/955 van het Europees Parlement en de Raad van 10 mei 2023 tot oprichting van een sociaal klimaatfonds en tot wijziging van Verordening (EU) 2021/1060 (OJ L 130 16.05.2023; [EUR-Lex - 32023R0955](#)).

¹⁷ Vastgesteld op grond van objectieve criteria zoals inkomen, aantal bewoners, aan-/afwezigheid van alternatieve energiebronnen, BEN norm van de woning/het gebouw.

van) grondstoffen die de militaire productie vereist en verminder de uitgaven voor wapen-gerelateerde productie, handel en aankopen drastisch.¹⁸

Ontwikkel een tweesporen-energiebeleid. Zet enerzijds in op het verminderen van de uitstoot van broeikasgassen voor energieproductie en energiegebruik en verhoog anderzijds de opvangcapaciteit van broeikasgassen door versterkte bescherming van de natuurlijke hulpbronnen (bossen, oerwouden, natte gronden ...) en door investeringen in onderzoek en technische projecten voor captatie en opslag,¹⁹ met steeds aandacht voor gelijke participatie van vrouwen aan de voorbereiding, uitwerking en evaluatie programma's en het beleid.

Een inspirerende bron voor het mainstreamen van een gendergelijkheidsperspectief op het domein van energie zijn de vaststellingen van het Climate Investment Funds in de publicatie [Gender and renewable energy](#).

Wonen

Werk een coherent plan van aanpak uit om het aanbod van duurzame en energiezuinige gebouwen en woningen, inclusief sociale woningen, drastisch op te voeren, met daarin meerdere maatregelen zoals:

- onafhankelijke diensten die particulieren en bedrijven ontzorgen en niet-financiële drempels die hen weerhouden duurzame renovaties uit te voeren wegneemt door hen te informeren, adviseren en begeleiden (juridisch, technisch en praktisch), waaronder een versterkt proactief begeleidingsaanbod met bijzonder aandacht voor kwetsbare groepen;
- een duidelijk beleidsplan met oog op de inclusie van kwetsbare groepen o.m. door verhoogde premies voor verbouwen en noodkoopleningen²⁰
- diverse vormen van financiële ondersteuning zoals: fiscale aftrek, directe subsidiëring, verminderde BTW, renteloze leningen;
- sterk vereenvoudigde procedures en één-loketbenadering voor aanvragen verbouwing, financiële steun, informatie en onafhankelijk advies;
- voldoende overgangswoningen voor personen die hun woning duurzaam verbouwen of wiens woning verbouwd wordt
- snelle en drastische vermeerdering van het volume adequate en duurzame sociale woningen;
- introductie van 'nieuwe' vormen van partnerschap voor de financiering en uitrol van een duurzaam woon- en gebouwenbeleid, bijvoorbeeld via het sociale klimaatfonds;
- ondersteuning van nieuwe vormen van (samen)wonen;
- herbestemming van gebouwen en bijstellen van ruimtelijke ordeningsplannen;
- de aanname van een meer ambitieus traject voor renovatie van niet-residentiële gebouwen, met aandacht voor energie-efficiëntie, klimaatrobuustheid (hitte, droogte, wateroverlast), hergebruik van hemelwater en duurzame mobiliteit;²¹

Mobiliteit en transport

Verminder de uitstoot van broeikasgassen door ingrepen in relatie tot het goederen-transport en het collectieve en individuele personenvervoer. Verhoog de investeringen in het openbaar vervoer (lokaal/nationaal/internationaal) zodat het een aantrekkelijk alternatief vormt voor individuele verplaatsingen: voldoende beschikbaar, toegankelijk, betrouwbaar en betaalbaar, waarbij rekening gehouden wordt met gender- en leeftijdsverschillen in verplaatsingstrajecten. Promoot de overstap naar energie-efficiënte vormen van

¹⁸ In 2023 stegen de wereldwijde militaire uitgaven met 3,7% naar een record van 2.240 miljard dollar (cijfers [SIPRI jaarboek 2023](#)). Dit is talloze keren meer dan de uitgaven voor het bestrijden van de klimaatopwarming ([Reuters analysis of climate finance data nations reported to the U.N.](#)) en voor officiële ontwikkelingssamenwerking (204 miljard in 2022 ([OECD on ODA](#))).

¹⁹ Bijvoorbeeld door financiële en wettelijke ondersteuning voor de uitbreiding en het behoud van de natuurlijke habitat van 'wilde' dieren aan de top van de voedselketen (in samenwerking met de lokale bevolking), financiering van natuurbeschermende en broeikasgas-sparende acties van kleine 'boeren' en van lokale gemeenschappen die de ecologisch evenwichten in hun regio behouden of versterken.

²⁰ Zie ook [advies over het Verzamelbesluit Energie IX](#), SERV/MINA, 14 maart 2023

²¹ Zie ook [advies verzameldecreet V](#) van SERV/MINA.

mobiliteit, waaronder het gebruik van de fiets, het openbaar vervoer en deelmobiliteit en neem een strategie aan om de overstap naar zero-uitstoot in de logistieke en vervoersector te bevorderen en voer een kilometerheffing in voor alle voertuigen.²²

Verbeter het internationaal treinaanbod voor passagiers in termen van: beschikbaarheid (frequentie, bereikbaarheid), fysieke toegankelijkheid, stiptheid, betaalbaarheid, hanteer een vaste competitieve prijs-setting in vergelijking met andere vervoersmodi (vliegtuig, auto) en zet in op duidelijke en voor iedereen toegankelijke informatie en bestelmogelijkheden.

Voer een minimumprijszetting in op basis van een volledige belastingheffing op kerosine, aangevuld met een extra CO₂ heffing en luxetaks op alle vliegtickets, evenals een bijkomende heffing of zelfs verbod op vluchten van minder dan 2000 à 2500 km, waarbij een alternatief aantrekkelijk aanbod via het spoor voorzien wordt.

Investeer in veilige en aantrekkelijke fietsinfrastructuur (fietspaden, fietsverbindingen en fietssnelwegen) binnen en tussen steden en gemeenten, m.i.v. fiets/trein combinatiemogelijkheden en met bijzonder aandacht voor veilige fietsmogelijkheden in frequente trajecten van kinderen naar school, scouts, sportclub, zwembad, enz..

Verminder de belastingheffing op elektrische fietsen tot 6% en faseer tegelijk het gebruik van motorfietsen klasse A en B die perfect vervangen kunnen worden door elektrische fietsen uit tegen 2030/2035, onder meer, door verhoogde en ontmoedigende heffingen op aankoop en in gebruik in combinatie en een aantrekkelijk aanbod voor het inruilen van bromfietsen voor elektrische fietsen of elektrische scooters (aankoop, huur).

Introduceer een substantieel verhoogde heffing (luxetaks én koolstoftaks) op de aankoop, het bezit en gebruik van luxevoertuigen en privévluchtvaartuigen/helikopters die broeikasgassen uitstoten en louter bestemd voor ontspanning en/of eigen gebruik, zoals yachten, jetski's en privéjets.

Voer de autoloze zondag standaard in voor vrachtwagens op Belgisch grondgebied (zoals al in enkele buurlanden van kracht is) en introduceer 12 autoloze zondagen voor personenwagens, waarbij een uitzondering voorzien wordt voor medische, politie en marktvoertuigen en voor personen die een welgemotiveerde aanvraag voor individuele verplaatsing indienen (werk, handicap, ziekenhuisopname...)²³

Zorg voor een uitbreiding en systematisering van telewerken, zonder dat dit als verplichting opgelegd wordt aan de werknemers en leg het vergoeden van telewerk vast in een algemeen geldende CAO. Telewerken kan bijdragen tot het verminderen van zowel de uitstoot van broeikasgassen, tot betere luchtkwaliteit en tot het verminderen van de files, als tot tijdswinst in de verplaatsingen woon-werkverkeer; de combinatie van collectieve arbeidsduurvermindering met systematisering van telewerken kan deze synergiën verder versterken.

Ontmoedig het systeem van 'gratis' levering en retour van goederen die door het digitaal winkelen en de platformeconomie geïntroduceerd zijn, met als doel de kosten in termen van uitstoot van broeikasgassen te verrekenen en bij te dragen tot het verzekeren van faire arbeidsvoorwaarden.

Draag bij tot het beperken van fysieke vergaderingen/conferenties die vliegverkeer van honderden personen teweegbrengen door in de context van multilaterale samenwerking steeds de mogelijkheid te voorzien om de vergaderingen digitaal te volgen, door de fysieke delegaties naar conferenties te beperken en door te werken met voorbereidend én simultaan overleg op regionaal niveau, m.i.v. het jaarlijks klimaatoverleg.

Neem maatregelen op nationaal, EU en internationaal niveau om de lokale economie en waardenketens ²⁴ te stimuleren (productie en consumptie) en zo ook het goederentransport tussen landen/continenten te beperken.

Streef naar kernverdichting zodat meer plaatsen bereikbaar zijn via 'zachte' mobiliteit en de basisbereikbaarheid van landelijke gebieden verhoogd wordt.²⁵

²² Zie ook [Advies fit for 55](#), MORA, 14 oktober 2021

²³ Autoloze dagen zorgen niet enkel voor een vermindering van de CO₂ uitstoot, maar ook voor een daling van de stikstof, lucht- en lawaai-vervuiling en komen. Ze dragen bij tot het counteren van de klimaatcrisis, tot het afbouwen van onze economische afhankelijkheid en kwetsbaarheid tegenover leveranciers (Rusland, OPEC), tot ecologische duurzaamheid en tot sociale samenhang: mensen komen buiten om te fietsen, wandelen, elkaar te ontmoeten, te feesten, kinderen kunnen vrij spelen en fietsen op straat, stedelingen kunnen weer echt genieten van de natuur en de stilte.

²⁴ De [waardeketen](#) is een bedrijfskundig concept dat de strategisch relevante bezigheden van een organisatie met elkaar in verband brengt. De waardeketen is gerelateerd aan de productieketen: een keten van activiteiten waarbij producten bij de achtereenvolgende activiteiten van de keten waarde verwerven (er wordt waarde toegevoegd). Het concept werd in 1985 geïntroduceerd door [Michael Porter](#) in zijn boek *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*.

²⁵ Zie ook [advies Fit for 55](#), MORA, 14 oktober 2021.

Duurzame financiering en fiscaliteit

Zet het fiscaal en financiële beleid in als middel om technische ingrepen, individuele en collectieve gedragsverandering en systeemwijzigingen in de richting van een duurzame transitie te ondersteunen, met steeds aandacht voor het internationaal recht, voor gendergelijkheid, voor armoedebestrijding en inclusie en voor de samenhang en het evenwicht tussen economie, sociale ontwikkeling en ecologie, waaronder de uitvoering van bovenstaande aanbevelingen van de Vrouwenraad.

Beperk de heffing van CO2-belasting tot een maatregel in de zijlijn, met name, voor goederen en diensten met een belangrijke impact op de uitstoot van broeikasgassen, maar die strikt genomen niet beantwoorden aan de menselijke behoeften. Integendeel, die omwille van hun vervuilend karakter (voetafdruk, uitstoot) de menselijke behoeften op middel(lange) termijn schade berokkenen. Dit betreft zowel luxegoederen als overbodige prullaria.

De door de EU vooropgestelde herverdeling van CO2 belasting naar huishoudens moet alle gezinnen ten goede komen, ook die gezinnen wiens inkomen zo gering is dat ze geen directe belastingen betalen. Fiscale gunstmaatregelen via de directe belastingen moeten daarom geweerd worden. Gemeenschappelijk beheer van dit geld via een fonds voor rechtvaardige transitie (zie hoger, sociaal klimaatfonds) of als extra bijdrage aan de financiering van de sociale zekerheid is daarom de meest plausibele en rechtvaardige oplossing.

Suggesties voor buitenlands beleid en ontwikkelingssamenwerking

Verzeker dat alle klimaatfinancieringsfondsen en mechanismen bijdragen tot een genderbewuste en rechtvaardige transitie en afgestemd zijn op de behoeften van de lokale gemeenschappen, met als doel hun veerkracht versterken, gendergelijkheid bevorderen en inclusie verzekeren. Ga steeds uit van de ervaringen, visie en suggesties van alle lokale stakeholders en neem structurele maatregelen om de gelijke betrokkenheid van vrouwen en vrouwenorganisaties aan deze processen te verzekeren, m.i.v. de toewijzing van middelen.

Neem maatregelen die garanderen dat 'lokale' vrouwen en vrouwenorganisaties directe en gelijke toegang hebben tot besluitvorming over de adequaatheid, bestemming en verdeling van de middelen, o.m. door:

- binnen alle financieringsfondsen en -mechanismen een set gendergerelateerde criteria aan te nemen, tezamen met indicatoren voor monitoring, evaluatie en bijsturing;
- bureaucratische vereisten die de toegang van lokale vrouwen en vrouwenorganisaties belemmeren af te bouwen, waaronder: verlaging van het minimumbedrag voor financiering en afschaffing van de eis van private cofinanciering;
- een minimum-quotum in te stellen voor financiering van kleinschalige projecten van vrouwen en vrouwenorganisaties; en door gerichte en verzekerde steun voor vrouwelijke ondernemers;
- specifieke maatregelen om de toegang van arme en ongeletterde mensen tot steun te verzekeren;
- het delen van kennis, capaciteitsopbouw en het verschaffen van tijdige en toegankelijke informatie aan lokale stakeholders, waaronder vrouwen en vrouwenorganisaties.

Deel met alle betrokken actoren (overheid en privé) kennis en ervaringen over de integratie van een gendergelijkheidsperspectief in budgetten, investeringen en begrotingen en ondersteun capaciteitsontwikkeling inzake genderbudgeting op vlak van klimaatbeleid, met als doel de ontwikkeling en aanname van genderrechtvaardige plannen, strategieën en acties.

Versterk het multilateraal beleid dat gelijk genot van de mensenrechten en ecologische rechtvaardigheid hoog in het vaandel draagt, met oog voor extra ondersteuning van achtergestelde 'volkeren', landen of regio's.

Benut de kansen die interventies op vlak van klimaatveiligheid, duurzaam beheer van natuurlijke hulpbronnen en toegang tot duurzame energie bieden om vrouwen economisch, politiek, en sociaal te empoweren en om mee uitvoering te geven aan de Vrouwen, Vrede en Veiligheidsagenda.

Hou in alle beleid inzake conflictbeheersing rekening met de onderlinge, intersectionele en elkaar versterkende verbanden tussen gender, klimaat en vrede en met de voor vrouwen en mannen verschillende impact en kansen in samenhang met de klimaatverandering (als individu en als lid van een huishouding en een gemeenschap). Zet nog sterker in op het voorkomen en bannen van alle vormen van geweld op vrouwen en meisjes.

Plaats het vraagstuk van klimaatgebonden migratie op de politieke agenda en versterk de bescherming van personen die door de klimaatcrisis ontheemd of op de vlucht zijn. Onderzoek de haalbaarheid van opties zoals: de opname van een bepaling over gedwongen klimaatmigratie in het [Vluchtelingenverdrag van Genève \(1951\)](#) of erkenning daarvan als criterium voor humanitaire bescherming; de aanname van een specifiek verdrag over klimaatgebonden migratie of de omzetting van het [Global Compact for Migration](#) in afdwingbaar recht.

Neem maatregelen die verzekeren dat het gendergelijkheidsperspectief volwaardig en structureel geïntegreerd wordt in alle vluchtelingen- en migratiebeleid zodat vrouwen gelijk toegang hebben tot bescherming en tot aangeboden diensten, met bijzonder aandacht voor specifieke behoeften en seksuele en reproductieve gezondheid en rechten van vrouwen en meisjes.

Verzeker dat in alle beleid voor rampenbestrijding en in alle humanitaire beleid (analyse, programma, budgetten, monitoring, evaluatie) een gendergelijkheidsperspectief opgenomen is, zodat deze ondersteunend en empowerend werken, inclusief voor wat betreft de seksuele en reproductieve gezondheid en rechten van vrouwen en meisjes. Implementeer de aanbevelingen en engagementen van de [Humanitaire Wereldtop \(Turkije, 2016\)](#).

Bevorder vrede, menselijke en mondiale veiligheid o.m. door de multilaterale samenwerking met de Verenigde Naties, de Raad van Europa, de Organisatie voor Veiligheid en Vrede ... te versterken, door nog meer en systematisch uitvoering te geven aan de [Vrouwen, Vrede en Veiligheidsagenda](#) van de VN Veiligheidsraad (resolutie 1325 en co.) en door versterkte inzet op duurzame ontwikkelingssamenwerking. Besteed minstens 0,7% van het BNP aan duurzame en genderverantwoorde ontwikkelingsprojecten.

IJver voor de afbouw van de ontwikkeling, productie en handel in wapens en voor een wereldwijde stevige herbestemming van militaire uitgaven ten gunste van onderzoek, programma's en beleid die de transitie naar politiek, economisch, ecologisch en sociaal duurzaam maatschappijmodellen wereldwijd kunnen verzekeren.

Integreer milieu- en klimaatgebonden veiligheidsrisico's in de Vrouwen, Vrede en Veiligheidsagenda, o.m. door indicatoren in verband met klimaatverandering en andere milieugebonden risico's voor sociale onveiligheid en gewapende conflicten toe te voegen aan de monitoring van deze agenda, door projecten voor natuurbehoud of natuurherstel op te nemen in programma's voor ontwapening, demobilisatie en re-integratie van voormalige strijders én in de opvang en (her)installatie van vluchtelingen en ontheemden, met aandacht voor gelijke deelname en begunstiging van vrouwen, inclusief als leidinggevend.

November 2023
